

XI.

EMLÉKBESZÉD.

Az 1881. márczius 15-iki ünnepélyen tartotta

BCU Cluj / *Bartha Miklós* Library Cluj

Hölgyeim, uraim! Ma 33 éve volt; Budapest utczáin hóval vegyes sártömeg; a levegőt zaj töltötte be; s a szivekben őszinte lelkesedés tüze égett.

Mi történt e napon? Nehéz volna világos feleletet adni. Mi történik a természetben, midőn a jégburkolat alól felfakad a tavasz?

Mindkettő revelálja magát: az emberiség is, a természet is. Az emberiség tényekben, a természet törvények által. A fejlődés, érzés, dermedés és ujlás mindkettőnél systemizálva van.

Megítulás: ez a történelme 1848. márczius 15-dikének.

Néhány ifju ember. jogászok, költők, orvosok, hirlapírók, odahagyva az íróasztalt vagy a tantermet, megindultak az utczákon, mint egy új bolygó a láthatáron, s a nép követte őket, mint csillagot az üstök. A hullámzó tömeg, mely máskor rejtélyes, mint a homály, megvilágosodott attól a fénytől, melyet az ifjak lelkesedése szemképrázatolag szórt felé.

Századok súlya alatt összevérődött felhőtömegeből tört ki a nap egy sugara; melegétől a dermesztő burkolat szétrepedt; s ez egyetlen napnak fényözönében lombbá fakadott a régen alvó rügy.

Egyetlen nap alatt nagygyá nőtt a nemzet, mint nagygyá nőtt egyetlen éjszakán a Xerxes által porrá hamvasztott olajerdő — az attikai rege szerint.

Az a bérczövezte mozdulatlan földdarab, melyet Magyarországnak nevezünk, s mely oly sok időn át szárnalmas térdeplésben tekintett Bécs város tornyai felé, megváltást könyörögve szüntelen: e napon érte meg hosszú éjszakájának elmulását.

Az álom megszűnt e nagy virradatban; a fásult tagokba tetterő költözött; s a szív kábulatát eloszlatta a szent hazaszeretet varázsa.

Magyarország talpra állott, s részt kért magának a szabad népek soraiban.

Az utczákon bolygó üstökös megáll a városházánál és kikiáltja a közteherviselés elvét.

Ez volt a *gazdasági* megváltás.

Kimondja a kormány felelősségét: ez volt a *politikai* megváltás.

Kimondja, hogy a nemzet ezentul ne kiváltságosokból álljon, hanem 15 millió szabad polgárból: ez volt a *társadalmi* megváltás.

Proklamálja a cenzura eltörlését: ez volt a *göndolat* megváltása.

És hogy betetőzést nyerjen a nagy mű, megnyitották egy író előtt a börtön ajtóit. Ez volt az *ember* megváltása.

*

Mig a Golgothának megszentelt hegyét szét nem porlasztja az idők ereje, s mig az ott ejtett drága vérhullatás le nem mosódik az emlékezetéről: mindaddig az emberiség szomorú drámájának el nem odázható törvénye marad, hogy vér fakad ama kinyilatkoztatások nyomában, melyeket megváltásként üdvözlünk.

A megváltásnak márczius 15-ki tényei után Magyarország sokat szenvedett testéből is felbugyogott a vér. Nem szükség mondanom, hogy épen oly kevésse volt nemzetünk oka a vérfolyásnak, mint Jézus Krisztus a keresztfának; de ki kell mondanom, hogy a márczius 15-ki üstökös csillag fényes tudott maradni a vértócsában is — s ez észvesztő helyről el nem muló dicsőséggel sugározta be a történelmet.

Márczius 15-ike kiemelkedik az idők egymásutánjából, miként kiemelkedik egy óriás bércz a körültekő dombok közül. E nap nagysága előtt szédülve

áll meg a gondolat, mint megszedül az útas, ha sokáig nézi a Montblanc sugárkoronás homlokát.

De nem abban áll e napnak dicsősége, hogy emberei kimondták a föltámadás szavát; hanem abban, hogy eszméi által embereket teremtett, kik jót tudtak állni a kimondott szóért. Nyert csaták riadalma, bitófák hosszú sora, sötét börtönök nehéz bilincsei; mind, mind bizonyoságot tesznek e jótállásról.

Gravamenekben sopánkodó öregből tetterős ifjú férfivá változtatta e nap a nemzetet, s a mit mástól könyörgött e napig, azt most megadta önmagának, s meggyőződése varázshatalmával hirdette ki a meglepett világnak, hogy élni akar ő is ezentul.

Nemzeti époszokat a költők szoktak megírni, de azt az époszt, mely a márczius 15-én kimondott szóra elkövetkezett, nem megírták, hanem megcsinálták. Nálunk a költő is vérnyomokban járt. Az Alföld síkja Marathonná változott s Erdély bérczei között megelevenült a termopiléi látvány.

Ki ne tekintene áhitatos kegyelettel e nagy napok világossága felé? s a káprázatban, mit az aligmúlt idő okoz, ki ne érezné korunk törpeségét.

Az őszinte lelkesülésnek mennyi ténye akkor; s a fásult közönynek mennyi bizonyítványa most! Az önfeláldozásnak mennyi dicsősége akkor; az érdekhajhászatnak mennyi cynismusa most! A hősi tények mily nagy sorozata akkor; a meghunyászkodásnak mennyi könyörgése most!

Az önbecsérzet teljes megsemmisülésével kell rá-gondolnunk azokra a nagy napokra. A cserbe költözött szű enyészetes munkájával örölgötjük porrá azt az épü-letet, melyet 33 év előtt emeltek ki a tespedő századok méhéből. Azon törekvésért, hogy Magyarország ön-czélú állam legyen, s tovább folytassa azt a történel-met, melyet ezer év viszontagsága közben adott jegy-zékre a népek ítélőszéke előtt: életet s vért kellett ál-dozni és el kellett tünni hosszú szenvedést s egy had-járatnak minden iszonyát. Hazánk ma nem kívánja e nagy áldozatot; megelégednék, ha élni tudnánk igaz jogainkkal, s félénk alku közt nem koldulnók a mor-zsákat s nem kérnök kegyelmül azt a kenyeret, mit áldott rónáinkon aratunk. Megelégednék, hogy szivünk megvilágosodjék, agyunk megtermékenyüljön attól a gondolattól, hogy Magyarország, mely ha elég erős volt, a fajharcz borzasztó küzdelmei közt is, porba taposni az osztrák zászlókat, elég bölcs tud lenni a béke mű-vénél, hogy ne szoruljon idegen mankóra.

A márczius 15-iki nap Magyarország független-ségi törekvéseinek ünnepe; igaz kegyelettel csak az ülheti meg, kinek lelkében dogmává lett az eszme. Én készséggel engedtem a felhívásnak, hogy ez ünnep-nap szószólója legyek, mert a tengődés e szomorú napjaiban jól esik lelkemnek, hogy néhány perczre visszavezethetem önöket oda, hol pezsgőn lüktet a nemzet életereje. A feledés: háládatlanság; a megem-lékezés: buzdítás.

A kinyilatkoztatás e napjáról megfeledezni épen

annyi volna, mint lemondani az eszmékről, melyek az emberi tökélyesedés vivmányaként üdvözlötnek a civilizált világ minden rétegében.

De ha kegyelettel emlékezünk meg e napról, hálas érzülettel kell felemlitenünk azt a két Geniuszt is, kik nélkül hézagos lenne ama napok története. E geniuszok egyike már meghalt. Ugy tett, miként a napsugár: feljött hajnalkor, s a nélkül, hogy a megoszlás gyengítette volna erejét, szétárasztotta világát mindenfelé s átmelegített minden kebelt. És eltűnt az alkonyulat egy szomorú órájában, miként eltűnik a napsugár a nyugati bérécek árnyai mögött. Búbajos szava még mindig cseng a fülben, s a későbbi nemzedék e tiszta hangok hatása alatt fogadja ma is, hogy »rabok többé nem leszünk!»

A másik még ma is életben van. Isten nem akarhatja arra büntetni, hogy kétségbeesve távozzék e földről. El kell még jönni annak a verőfényes napnak, hogy, mint Nebó hegyéről a próféta, ő is meglássa az ígéret földjét. Ő gyújtott szikrát e nemzet lelkében, s a történelem lapjaira, hőskölteményünket ő diktálta fel. Hogy Prometheus sorsa ismétlődjék, hajthatatlan elvei Adria partjához lánczolják e férfit, s bujdosó lelkének nincsen megnyugvása, mert a nemzeti lemondás keselyüként marczangolja szívét. Nincs tragikusabb sors, mint az övé. Tetterejével oly művet alkotott, melyen nem fog a századok rozsdája, s a nálánál is hatalmasabb viszonyok e titáni erőt lekötve tartják fájdalmas hontalanságában.

Vajjon a végzet e nagy csapását követni fogja-e megenyhülés? Vajjon e dicső férfi láng-szava fölhangzik-e még a Kárpátok között?

Végzem beszédem, kérve a Gondviselést, hogy Kossuth Lajost még hosszas ideig tartsa meg nekünk, hogy ne vesszen el általa még reménységünk is.